

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

БЎЛАЖАК ФРАНЦУЗ ТИЛИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ ТИНГЛАБ ТУШУНИШ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РАҚАМЛИ АУДИОВИЗУАЛ МАТЕРИАЛЛАР АСОСИДА РИВОЖЛАНТИРИШ МЕТОДИКАСИ

Усманова Нодира Хражитдиновна

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Tarjimonlik fakulteti

Roman – german tillari tarjimashunosligi kafedrası katta o'qituvchisi

E-mail: unodira@yandex.ru

Аннотация: Мақолада бўлажак француз тили ўқитувчиларининг тинглаб тушуниш компетенциясини рақамли аудиовизуал материаллар асосида ривожлантириш масаласи ёритилган. Француз тилини ўргатишда видео, аудио, субтитр, инфографика ва интерактив рақамли ресурслардан фойдаланиш имкониятлари таҳлил қилинган. Аудиовизуал материаллар билан ишлашнинг тинглашдан олдинги, тинглаш жараёнидаги ва тинглашдан кейинги босқичлари асосида методик ёндашув таклиф этилган. Шунингдек, материалларни танлаш, топириқларни босқичма-босқич мураккаблаштириш ва талабаларнинг мустақил ишини ташиқил этиш масалалари очиб берилган. Рақамли муҳитда ташиқил этилган аудиовизуал фаолият бўлажак ўқитувчининг нафақат тинглаб тушуниш, балки касбий-коммуникатив компетенцияларини ҳам ривожлантириши асосланган.

Калит сўзлар: француз тили, тинглаб тушуниш, аудиовизуал материаллар, рақамли таълим, коммуникатив компетенция, субтитр, видео, бўлажак ўқитувчи.

МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИИ ПО ПОНИМАНИЮ ТЕКСТА НА СЛУХ У БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ

Аннотация: В статье рассматривается методика развития компетенции аудирования будущих учителей французского языка на основе цифровых аудиовизуальных материалов. Раскрываются возможности использования видео, аудио, субтитров, инфографики и интерактивных цифровых ресурсов в процессе обучения французскому языку. Предлагается поэтапная организация работы с аудиовизуальными материалами до, во время и после прослушивания. Особое внимание уделяется критериям отбора материалов, постепенному усложнению заданий и организации самостоятельной работы студентов. Обосновывается, что систематическое использование цифрового аудиовизуального контента способствует развитию не только навыков аудирования, но и профессионально-коммуникативной компетентности будущего учителя.

Ключевые слова: французский язык, аудирование, аудиовизуальные материалы, цифровое обучение, коммуникативная компетенция, субтитры, видео, будущий учитель.

METHODOLOGY FOR DEVELOPING LISTENING COMPREHENSION COMPETENCE OF FUTURE FRENCH LANGUAGE TEACHERS BASED ON DIGITAL AUDIOVISUAL MATERIALS

Abstract: The article examines a methodology for developing the listening comprehension competence of prospective French language teachers through digital audiovisual materials. It focuses on the pedagogical potential of videos, audio recordings, subtitles, infographics and interactive digital resources in French language instruction. A staged approach to working with audiovisual materials before, during and after listening is proposed. Particular attention is paid to selecting appropriate materials, gradually increasing task complexity and organizing students' independent learning. The article argues that systematic use of digital audiovisual content can develop both listening comprehension and the professional communicative competence of future French language teachers.

Keywords: French language, listening comprehension, audiovisual materials, digital learning, communicative competence, subtitles, video, prospective teacher.

КИРИШ

Замонавий хорижий тил таълимида тинглаб тушуниш компетенцияси тилни амалий эгаллашнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Хусусан, француз тилини ўрганаётган бўлажак ўқитувчи учун турли нутқ тезлиги, талаффуз хусусиятлари, интонация, қисқартмалар, оғзаки нутқ элементлари ва табиий мулоқот шароитини тушуниш муҳим касбий кўникмалардан биридир. Анъанавий аудиоёзувлар билан ишлаш мазкур кўникмани шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга бўлса-да, бугунги рақамли таълим муҳити тинглаб тушуниш жараёнини визуал ва интерактив воситалар билан бойитиш имконини бермоқда.

Рақамли аудиовизуал материаллар деганда овозли ахборотни визуал компонентлар билан бирлаштирувчи видеофильмлар, қисқа видеоларҳалар, интервьюлар, мультфильмлар, хужжатли фильмлар, видеоблоглар, подкастларнинг видеоли шакллари, интерактив видеолар, субтитрли материаллар ва бошқа рақамли ресурслар тушунилади. Бундай материалларда тил фақат эшитиладиган ахборот сифатида эмас, балки тасвир, ҳаракат, мимика, имо-ишора, вазият ва маданий контекст билан биргаликда тақдим этилади. Бу эса тингловчига нутқ мазмунини контекст асосида англаш учун қўшимча таянч беради.

Аудиовизуал мультимодал материаллар табиий тил муҳитини яратиши ва мазмунни вазият билан боғлаб тушунишни осонлаштириши таъкидланган.

Бўлажак француз тили ўқитувчиси учун бундай ёндашувнинг аҳамияти янада юқори. Чунки у келажакда ўқувчиларга тил ўргатиш жараёнида рақамли воситалардан мустақил равишда фойдаланиши, аудиовизуал материалларни танлаши ва улар асосида методик топшириқлар ишлаб чиқиши керак бўлади.

МЕТОДОЛОГИЯ

Тинглаб тушуниш оддий равишда эшитилган нутқни қабул қилиш эмас, балки ахборотни ажратиш, асосий ва иккинчи даражали маълумотларни фарқлаш, маънони контекст асосида англаш, нутқ мақсадини аниқлаш ва олинган ахборотга муносабат билдириш жараёнидир. Шунинг учун тинглаш жараёнида талаба бир вақтнинг ўзида бир нечта интеллектуал операцияларни бажаради. Рақамли аудиовизуал материаллар ушбу жараённи енгиллаштириш учун визуал контекстдан фойдаланиш имконини беради.

Француз тилидаги табиий нутқни тушунишда бу айниқса муҳим. Француз тилида сўзларнинг ёзилиши ва талаффузи ўртасидаги фарқлар, *liaison*, *elision*, сўзларнинг нутқ жараёнида бир-бирига боғланиши, турли интонацион моделлар ва нутқ тезлиги бошланғич ҳамда ўрта даражадаги талабалар учун муайян қийинчиликларни юзага келтиради. Видео тасвир эса вазиятни кўргазмали тарзда англаш, нотаниш лексик birlikларни контекстдан тахмин қилиш ва суҳбат иштирокчиларининг коммуникатив мақсадини аниқлашга ёрдам беради.

Шу сабабли аудиовизуал материални дарсга шунчаки қўшимча иллюстрация сифатида киритиш етарли эмас. У аниқ дидактик мақсадга хизмат қилиши, муайян тинглаш кўникмасини шакллантириши ва тегишли топшириқлар билан бирга қўлланиши лозим. 2026 йилда эълон қилинган мета-таҳлилда аудиовизуал материаллардан фойдаланиш тил ўрганишнинг бир қатор йўналишларида ижобий натижалар билан боғлиқ экани, айниқса таълимий

мазмундаги видеоларнинг самараси кўнгилочар контентга нисбатан юқорироқ бўлиши қайд этилган.

Аудиовизуал материалларни танлашда биринчи навбатда уларнинг тил даражасига мослиги ҳисобга олиниши керак. Материал ҳаддан ташқари мураккаб бўлса, талаба асосий мазмунни англаш ўрнига ҳар бир нотаниш сўзни тушунишга уринади. Аксинча, жуда осон материал талабада янги тинглаш стратегияларини шакллантирмайди. Шунинг учун материал танлашда лексик-грамматик мураккаблик, нутқ тезлиги, видеонинг давомийлиги, мавзунинг талабага яқинлиги, визуал ахборотнинг аниқлиги ва аудио ҳамда визуал компонентлар ўртасидаги мувофиқлик ҳисобга олиниши зарур.

НАТИЖАЛАР ВА МУХОКАМА

Бўлажак француз тили ўқитувчилари билан ишлашда реал ҳаётий ва касбий вазиятларга яқин материаллардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Масалан, француз тилидаги интервью, дарс жараёни, туристик мулоқот, жамоат жойидаги суҳбат, университет муҳити, маданий тадбир, янгиликлар лавҳаси ёки касбий мулоқот акс этган видеолар талабаларни реал нутқ шароитига тайёрлайди. Бундай материаллар кейинчалик уларнинг ўз ўқувчилари учун ҳам методик ресурс сифатида хизмат қилиши мумкин.

Тинглаш жараёнини уч босқич асосида ташкил этиш самарали ҳисобланади:

- тинглашдан олдинги тайёргарлик,
- тинглаш жараёнидаги фаолият,
- тинглашдан кейинги фаолият.

Тинглашдан олдинги босқичда талаба видеода қандай мавзу ёритилишини тахмин қилади, сарлавҳа ва расм асосида мазмунни олдиндан башорат қилади, асосий лексик бирликлар билан танишади. Бу босқичда ўқитувчи барча нотаниш сўзларни тушунтириб бериши шарт эмас. Аксинча, талабани контекстдан маъно чиқаришга ўргатиш мақсадга мувофиқ. Масалан, “Regardez l’image et devinez le

sujet de la vidéo”, “Quels mots pouvez-vous associer à ce thème?”, “Que pensez-vous que les personnes vont dire?” каби топшириқлар қўлланиши мумкин.

Тинглаш жараёнидаги биринчи вазифа умумий мазмунни англашга қаратилган бўлади. Талаба биринчи марта видеони кўрганда ҳар бир сўзни тушунишга эмас, балки “Видео нима ҳақида?”, “Кимлар иштирок этмоқда?”, “Воқеа қаерда содир бўлмоқда?”, “Сухбатнинг асосий мақсади нима?” каби саволларга жавоб топишга ҳаракат қилади. Бу усул талабани сўзма-сўз таржима қилишдан воз кечиб, умумий маънони илғашга ўргатади.

Иккинчи марта тинглашда аниқ маълумотларни ажратишга қаратилган вазифалар берилади. Масалан, рақамлар, исмлар, жой номлари, вақт, сабаб, фикр, муносабат ёки муайян ҳаракатни аниқлаш талаб қилинади. Учинчи марта тинглашда эса нутқнинг коммуникатив мақсади, интонацияси ва маъно оттенкаларини таҳлил қилиш мумкин.

Бунда субтитрлардан оқилона фойдаланиш алоҳида аҳамиятга эга. Субтитр талаба учун тайёр жавоб берувчи восита эмас, балки нутқни эшитиш ва график шаклда таниш ўртасида боғловчи восита бўлиши керак. Аввало видеони субтитрсиз кўриш, кейин француз тилидаги субтитр билан қайта кўриш ва охирида яна субтитрсиз тинглаш самарали усуллардан бири ҳисобланади. Бу жараёнда талаба аввал эшитган нутқини матн билан солиштиради, талаффуз ва ёзув ўртасидаги фарқларни англайди.

Айниқса, француз тилида субтитрлардан фойдаланиш талаффузни ўзлаштириш учун фойдали. Талаба эшитилган “j’ai”, “vous avez”, “ils ont”, “qu’est-ce que” каби бирликларни ёзма шаклда кўриб, уларнинг реал нутқда қандай талаффуз қилинишига эътибор қаратади. Кейинчалик субтитрни ёпиб, эшитилган нутқни мустақил англашга ҳаракат қилади. Шу тариқа субтитр доимий таянч эмас, босқичма-босқич камайтирадиган ёрдамчи воситага айланади.

Аудиовизуал материаллар билан ишлашда тинглаш стратегияларини шакллантириш ҳам муҳимдир. Талаба ҳар бир сўзни тушунишга ҳаракат қилмасдан, калит сўзларни ажратиш, контекstdан фойдаланиш, интонацияга эътибор бериш, визуал белгиларни таҳлил қилиш, олдинги билимларини сафарбар этиш ва тушунмаган қисмларни тахмин қилиш стратегияларини эгаллаши лозим.

Масалан, видеода “restaurant” мавзуси берилса, талаба меню, официант, стол, таомлар, ҳисоб-китоб каби визуал белгилар орқали вазиятни олдиндан англаши мумкин. Нутқда тушунмаган бир сўз учраса, у бутун мазмунни йўқотиб қўймасдан, кейинги маълумотлар орқали унинг маъносини тахмин қилади. Бундай стратегия мустақил тингловчини шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга.

Тинглашдан кейинги босқичда аудиовизуал материал мазмунини қайта ишлаш ва уни фаол нутқий фаолиятга айлантириш керак. Бу босқичда савол-жавоб, мазмунни қисқача баён қилиш, ролли ўйин, жуфтликда мулоқот, фикр билдириш, видеога давом ёки муқобил якуний қисм таклиф қилиш каби топшириқлардан фойдаланиш мумкин.

Бўлажак ўқитувчилар учун яна бир муҳим топшириқ — кўрилган материални методик нуқтаи назардан баҳолашдир. Талаба “Бу видео қайси тил даражасига мос?”, “У қайси тинглаш кўникмасини ривожлантиради?”, “Қандай топшириқ бериш мумкин?”, “Субтитрдан қайси босқичда фойдаланиш мақсадга мувофиқ?” каби саволларга жавоб беради. Шу тариқа тинглаш машқи бир вақтнинг ўзида касбий тайёргарлик воситасига айланади.

Рақамли аудиовизуал материаллардан фойдаланишда топшириқларнинг босқичма-босқич мураккаблашуви муҳим. Бошланғич даражада асосий мазмунни аниқлаш, расм ва сўзларни мослаштириш, “тўғри–нотўғри” топшириқлари, қисқа жавоблар қўлланса, юқори даражаларда яширин маънони аниқлаш,

суҳбатдошнинг позициясини баҳолаш, далилларни ажратиш ва мустақил фикр билдириш каби вазифаларга ўтилади.

Шунингдек, видеонинг давомийлиги ҳам босқичма-босқич оширилиши керак. Дастлаб 1–3 дақиқалик видеолардан фойдаланиш, кейин 5–7 дақиқалик, юқори даражаларда эса 10–15 дақиқалик материалларга ўтиш мумкин. Узун видеони бир марта тўлиқ намойиш этиш ўрнига уни мазмуний қисмларга ажратиш ва ҳар бир қисм учун аниқ вазифа бериш мақсадга мувофиқ.

Рақамли аудиовизуал материаллар билан ишлашда ўқитувчининг роли ҳам ўзгаради. Ўқитувчи тайёр ахборотни берувчи эмас, балки тинглаш жараёнини ташкил этувчи, талабага стратегия танлашда ёрдам берувчи ва уни мустақил фаолиятга йўналтирувчи субъект сифатида намоён бўлади. Талаба эса ахборотни қабул қилувчи пасив иштирокчидан фаол тингловчи ва таҳлилчига айланади.

Мазкур ёндашув талабаларнинг мустақил ишини ташкил этиш учун ҳам катта имконият беради. Талабага ҳафтасига битта француз тилидаги қисқа видеони мустақил кўриш, янги лексик бирликларни ажратиш, мазмунни қисқача ёзиш ва видео асосида 3–5 та савол тайёрлаш вазифаси берилиши мумкин. Кейинги дарсда ушбу материал гуруҳли муҳокама учун асос бўлади. Бундай усул аудиториядаги вақтни тежайди ва талабанинг шахсий рақамли таълим траекториясини шакллантиришга ёрдам беради.

Рақамли муҳитда баҳолаш ҳам фақат тест натижасига асосланмаслиги керак. Талабанинг асосий мазмунни тушуниши, муҳим маълумотни ажрата олиши, контекstdан фойдаланиши, нутқ мақсадини аниқлаши ва ўз фикрини билдириши биргаликда баҳоланиши лозим. Бунда ўз-ўзини баҳолаш ва ўзаро баҳолаш элементларидан ҳам фойдаланиш мумкин.

Тинглаб тушуниш компетенциясини ривожлантиришда аудиовизуал материалнинг сифати ва унинг методик мақсади ўртасида мутаносиблик бўлиши шарт. Чунки ҳар қандай қизиқарли видео автоматик равишда таълимий самара

бермайди. Тасвир ва овоз ўртасидаги номуносиблик, ортиқча визуал эффектлар, ҳаддан ташқари тез нутқ ёки мазмуннинг тил даражасига мос келмаслиги талабанинг когнитив юкмасини ошириши мумкин. Шунинг учун рақамли ресурсни танлашда унинг ташқи жозибадорлигидан кўра тил ўрганиш мақсадига мослиги биринчи ўринда туриши лозим. Аудиовизуал мультимодал материалларнинг самараси субтитр, видео тури ва аудио-визуал ахборот ўртасидаги муносабат каби омилларга ҳам боғлиқ экани қайд этилган.

Бўлажак француз тили ўқитувчиларини тайёрлашда ушбу ёндашувнинг яна бир муҳим жиҳати шундаки, талаба бир вақтнинг ўзида ҳам тил ўрганувчи, ҳам келажақдаги ўқитувчи сифатида фаолият олиб боради. У видеони аввал талаба сифатида тушунишга ҳаракат қилади, кейин эса педагог сифатида унинг методик имкониятларини таҳлил қилади. Масалан, талаба муайян видеони кўриб, унинг қайси қисми тинглашдан олдинги фаолият учун, қайси қисми асосий тинглаш учун ва қайси қисми коммуникатив топшириқ учун мос келишини белгилаши мумкин.

ХУЛОСА

Шундай қилиб, рақамли аудиовизуал материаллардан фойдаланишни уч босқичли методик тизим сифатида қараш мумкин: контекст яратиш — мазмунни англаш — коммуникатив фаолиятга ўтиш. Биринчи босқичда визуал ва лексик таянчлар берилади; иккинчи босқичда тинглаш стратегиялари асосида мазмун ўзлаштирилади; учинчи босқичда эса олинган ахборот нутқий ва касбий фаолиятда қўлланади. Ана шу изчиллик аудиовизуал материални оддий мультимедиа воситасидан самарали методик ресурсга айлантиради.

Бўлажак француз тили ўқитувчиларининг тинглаб тушуниш компетенциясини ривожлантиришда рақамли аудиовизуал материаллардан мақсадли ва тизимли фойдаланиш замонавий тил таълимининг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Видео, аудио, субтитр ва визуал контекстнинг

биргаликда қўлланилиши талабага табиий француз нутқини вазият билан боғлиқ ҳолда англаш имконини беради.

Самарали методика аудиовизуал материални шунчаки намоиш этиш билан чекланмайди. У тинглашдан олдинги тайёргарлик, тинглаш жараёнида мазмунни англаш ва тинглашдан кейинги коммуникатив фаолиятнинг узвий бирлигига асосланиши керак. Бунда материалнинг тил даражаси, давомийлиги, мазмуни, нутқ тезлиги ва визуал компонентлари ҳисобга олинади.

Бўлажак ўқитувчилар билан ишлашда аудиовизуал материаллардан фойдаланишнинг яна бир афзаллиги уларни келажақдаги педагогик фаолиятга тайёрлашидир. Талаба нафақат француз тилидаги нутқни тушунишни, балки аудиовизуал ресурсни танлаш, унга топшириқ ишлаб чиқиш ва таълим мақсадига мос равишда қўллашни ҳам ўрганади.

Демак, рақамли аудиовизуал материаллар асосида ташкил этилган тинглаш жараёни бўлажак француз тили ўқитувчисининг тил, коммуникатив, рақамли ва методик компетенцияларини комплекс равишда ривожлантириш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.
2. Field J. *Listening in the Language Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
3. Goh C.C.M., Vandergrift L. *Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action*. 2nd ed. Routledge, 2022.
4. Mayer R.E. *Multimedia Learning*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
5. Tan S., Samad A.A., Ismail L. Systematic literature review on audio-visual multimodal input in listening comprehension // *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Article 980133.
6. Sutton D., Webb S. The effects of audiovisual input on second language learning: A meta-analysis // *Studies in Second Language Acquisition*. 2026. Vol. 48. No. 2. P. 571–595.